

תפיסת ההרתעה של חזבאללה כלפי ישראל על פי נאומי נצראללה: ממלחמת לבנון השנייה ועד היום

כרמית ולנסי, יורם שוייצר

"לבנון חייבת כוח צבאי מרתיע. אז נוכל להגיד לישראלים להיזהר. אם אתם רוצים לתקוף את לבנון ולהגיע להישגים, לא תוכלו לעשות זאת, מכיוון שאיננו עוד מדינה חלשה. אם נציג לישראלים את ההיגיון הזה, הם יחשבו מיליון פעם"

חסן נצראללה, 17 באוגוסט 2009

רקע

עניינו של מאמר זה הוא באפיונה של תפיסת ההרתעה של חזבאללה אל מול ישראל, כפי שהתפתחה בעשור האחרון מאז מלחמת לבנון השנייה. המאמר ישתמש בנאומי המרכזיים של מנהיג הארגון, חסן נצראללה, בשנים אלו ככלי לבחינת אבולוציית ההרתעה והשתנותה על פני ארבע נקודות זמן (2000, 2006, 2008 ו-2011), וכן כאמצעי לשיקוף הנסיבות הפנימיות והאזוריות בהן פעל חזבאללה בתקופות אלו. נצראללה עושה לאורך שנות קיומו של חזבאללה שימוש תכוף באמצעי התקשורת במטרה להעביר את מסריו ולקדם את סדר יומו של הארגון לקהלי יעד שונים – הישראלי והפנימי-לבנוני. לפיכך, נאומיו מהווים צוהר להבנת הלכי הרוח של הארגון בכלל, ותפיסת ההרתעה של חזבאללה בפרט.

מסרים מרכזיים

ניתוח נאומיו של נצראללה, בעיקר מאז שנת 2011, מראה כי הנושאים הזוכים לנפח המשמעותי ביותר בהם הינם המלחמה בסוריה והפוליטיקה הפנימית בלבנון. העיסוק של חזבאללה בישראל, ובתוך כך ממד ההרתעה המופנה כלפיה, קיימים באותם נאומים,

אולם היקפם מצומצם מזה שרווח בתקופה שקדמה לאירועי הטלטלה האזורית, ובמיוחד מלחמת האזרחים בסוריה.

נרטיב הניצחון של חזבאללה על ישראל במלחמת לבנון השנייה נותר איתן ושריר לאורך השנים ומשמש תזכורת חוזרת של הארגון לחיוניותו ולצדקת דרכו. אותו נרטיב ממשיך להיות מקור לביסוס תפיסת ההרתעה של חזבאללה מול ישראל. עם זאת, ניתן להסיק מנאומי נצראללה כי חזבאללה אינו מעוניין לפתוח מחדש, ביוזמתו, את החזית נגד ישראל. כך, ההתבטאויות על היכולות הצבאיות שבידי חזבאללה באות בהקשר הרתעתי מובהק, ונועדות להעביר את המסר כי למרות הישאבותו של הארגון לזירה הסורית, הוא ממשיך להתכונן למלחמה עם ישראל. זאת, במטרה למנוע אותה, ואם תתרחש – כדי לנצח בה.¹

נאומי נצראללה מעידים על הכרה בקיומה של הרתעה הדדית, הן כתוצאה ממלחמת לבנון השנייה והן לאור הנסיבות האזוריות בהן פועל חזבאללה: "ישנו מצב של הרתעה משני צדי הגבול. אף אחד לא יכול להכחיש זאת. אם ההתנגדות רוצה להגיע לעימות עם ישראל, עליה לעשות שיקול אמיתי שהצבא הזה חזק. אנחנו לא עוסקים בחזיונות, וגם הישראלים, כאשר הם מנסים לעשות משהו בנוגע ללבנון, לוקחים בחשבון שישנה שם התנגדות חזקה ובעלת יכולות".²

לתפיסתו של נצראללה, רתיעתה של ישראל נובעת מחשש שלה שמלחמה עם חזבאללה תעורר שדים מרובצם ותשיב את ישראל לסדר היום האזורי בכלל והפלסטיני בפרט, וזאת לעומת המצב כיום, שבו העולם הערבי והמוסלמי עסוק בענייני הפנימיים. סיבה אחרת לרתיעתה של ישראל אותה מציין נצראללה קשורה בשיקול הישראלי להימנע ממלחמה כל עוד ההכרעה והניצחון אינם מובטחים ומהירים: "אחרי שישראל התנסתה במלחמת לבנון השנייה ובוועדת וינוגרד [...] יש דבר אחד שמונע ממנה לפתוח במלחמה, והוא חוסר יכולתה להשיג ניצחון ברור ושאינו שנוי במחלוקת [...] זאת, לאור קיומה של ההתנגדות והתמיכה בה מצד עמה וצבאה הלאומי".³

אשר למידת ההרתעה של ישראל כלפי חזבאללה, נצראללה עושה בשנה האחרונה הבחנה בנאומיו בין הרתעה הנובעת ממערכה צבאית, שכאמור מתקיימת בין שני הצדדים, ובין הרתעה הנובעת מ"מערכה רכה" שמנהלת ישראל נגד ארגונו. "מערכה רכה" זו כוללת, לדבריו, "הפעלת לחץ מדיני, ציבורי, תקשורתי [...] והטלת מצור כספי וייבוש מקורות המימון של הארגון, באופן שיחליש את הגוף מבפנים בעקבות מצור ובידוד ויסדוק את התמיכה העממית בו".⁴ לטענתו, חזבאללה נאלץ להתמודד עם האשמות שווא ודמוניזציה הן מצד ישראל והן מצד חלק ממדינות ערב הפועלות בשירותה. נראה, כי בניגוד לנרטיב הצבאי, נצראללה מתקשה להציג מענה אפקטיבי לסוג האיום הגלום בלוחמה פסיכולוגית ופיננסית, שכלל הנראה אכן יוצר הרתעה כלפי

הארגון ואף מגביל את חופש פעולתו: "אנו מתמודדים עם ההשחרה הזו באמצעות אמינותנו, המוסר, ההליכות, ההיסטוריה [...] ובעיקר באמצעות ההישגים והניצחונות".⁵ מרחב נוסף בו מפעיל חזבאללה את יכולותיו כדי להרתיע את ישראל הוא הזירה הבין-לאומית. דפוס פעולה זה אינו חדש ומשמש לאורך השנים אמצעי הרתעה נוסף של הארגון, המתקיים לצדה של ההרתעה במרחב הפיזי הישראלי-לבנוני. לעתים, פעילות חזבאללה בחו"ל, או האיום לפעול בזירה זו, נועד לשמר את יכולת ההרתעה של הארגון בנסיבות בהן יש לו קושי מבצעי לפעול, או כתוצאה משיקול אסטרטגי המחייב אותו להימנע מפעילות במרחב המקומי.

חזבאללה פעל לראשונה נגד ישראל בזירה הבין-לאומית ב-1992, בעקבות ההתנקשות שלה בשייח' עבאס אל-מוסווי, קודמו של נצראללה כמזכ"ל הארגון, ותקיפתה שנתיים לאחר מכן, מחנה אימונים של חזבאללה בלבנון, שם נהרגו 15 מאנשיו. בתגובה לכך ביצע הארגון שני פיגועי התאבדות קטלניים האחד בשגרירות ישראל בארגנטינה במארס 1992 (29 הרוגים ו-220 פצועים) והשני בבניין הקהילה היהודית בבואנוס איירס, "אמיה", ביולי 1994 (85 הרוגים ומעל 300 פצועים). כבר אז הציב נצראללה את המשוואה של "עין תחת עין", שנועדה לסמן לישראל כי כל פגיעה שלה בלבנון תותיר לארגון חופש פעולה מלא להגיב בכל מקום בעולם שיראה לנכון. הפיגועים נגד יעדים ישראלים בחו"ל הוכיחו, מבחינתו של נצראללה, יכולת הרתעה אפקטיבית.

אבולוציית ההרתעה 2000–2016

הבלטת היתרונות הטמונים באסימטריה (שנות האלפיים)

במהלך שנות התשעים של המאה העשרים הלכה והעמיקה בקרב שחקנים לא מדינתיים אלימים במזרח התיכון, ובראשם חזבאללה, ההכרה בנחיתותם הטכנולוגית ובפער הגדול שנוצר ביכולות הצבאיות בינם ובין ישראל.⁶ בעקבות זאת, התעצבה אצלם תפיסת לחימה שבבסיסה מונחת ההנחה כי ניתן לקיים איזון ושוויון בין שני הצדדים בתחומים אחרים, שאינם מבוססי טכנולוגיה, ואף ליצור חוסר איזון לטובת הצד החלש יותר לכאורה. כך, למשל, הצד הנחות מבחינה טכנולוגית יכול להיות בעל יתרון בפרמטרים כמו גודל השטח והאוכלוסייה, מידת הנחישות, יכולת העמידה והחוסן, הנכונות ליטול סיכונים ורמת הרגישות לאבדות או לנזקים הנגרמים מעימות אלים. בהקשר של חזבאללה, תפיסה זו אפשרה לו ליצור יכולת הרתעה אמינה, בראש ובראשונה כדי למנוע עימות רחב היקף עם ישראל, שנתפס כמנוגד לאינטרסים של הארגון וליכולותיו. יכולת זאת גם נועדה לכך שבמקרה שההרתעה הבסיסית תיכשל, המלחמה תועבר למגרשים הנוחים יותר לצד החלש לכאורה, וכך יקוּזו, ללא קרב, חלק מיתרונותיו של הצד התוקף, בעל העליונות הטכנולוגית.⁷

נאומי והתבטאויותיו של נצראללה בשנים אלו משקפים את ההכרה בנחיתות הטכנולוגית של חזבאללה ואת יתרונותיו כארגון גרילה. מאוחר יותר, במהלך מלחמת לבנון השנייה, המשיך נצראללה לבסס את ההרתעה נגד ישראל על היתרונות הטמונים בלוחמת הגרילה: "מדיניותנו אינה להיאחז בנקודה כזו או אחרת בעיירה מסוימת וכדומה. הלחימה שלנו אינה לחימה בעלת ממד גיאוגרפי, שהרי איננו צבא מאורגן ואיננו לוחמים כמו צבא מאורגן. אנו לוחמים מלחמת גרילה. לכן, מבחינתנו עדיף לאפשר להם [לצה"ל] להתקדם ולהיכנס לערים ולכפרים, משום שכך יתאפשר לנו להילחם בהם ישירות ולהסב להם נזקים ואבדות בנפש".⁸

השיח על "אסכולת לחימה חדשה" (2006)

לצד ההכרה ביתרונות הגרילה בשיח ההרתעה של נצראללה, החל להתפתח אצלו מרכיב נוסף, המשקף ניסיון לשמר את היתרונות הטמונים בלוחמה האסימטרית כאבני היסוד של ההרתעה, אולם הפעם לצד רכישה ופיתוח של יכולות צבאיות מתקדמות יותר, החורגות מיכולותיו של ארגון גרילה קלאסי. עיקר השינוי, כפי שבא לידי ביטוי בשיח החדש, הוא השימוש בנשק בליסטי תלול מסלול (רקטות וטילי קרקע-קרקע), שיתרונו הגדול הוא ביכולתו לחדור לעומק שטחו של היריב מבלי שזה פיתח אמצעי נגד יעילים, ובקושי שלו לאתר ולתקוף את המשגרים של הנשק הבליסטי עקב חתימתם הנמוכה ומספרם הרב: "המטרה של הרקטות שלנו הינה להרתיע את ישראל מלפגוע באזרחים לבנונים. עובדה היא כי ישראל לא תקפה יעדים אזרחיים. האויב חושש, כל פעם שהוא מתעמת אתנו, פן יפלו קורבנות בשורותינו, בקרב האזרחים הלבנונים, כי הוא יודע שהדבר יביא לירי תגובה של הרקטות שלנו, שמפניהן הוא ירא".⁹

השילוב בין יכולות סדירות לבלתי סדירות קיבל ביטוי ואף התעצם בשיח של נצראללה במהלך מלחמת לבנון השנייה ואחריה. הייתה זו תמיכתן של סוריה ושל איראן בחזבאללה, אשר אפשרה לו להפוך לשחקן ייחודי כארגון טרור בעל יכולות צבאיות מתקדמות: עם תחילת המלחמה נהנה חזבאללה ממלאי גדול של אלף רקטות ארוכות טווח (עד 250 ק"מ); מכמות גדולה מאוד (13,000) של רקטות קצרות טווח; ממערך אווירי שכלל כלי טיס בלתי מאוישים למשימות תקיפה; ממערך ימי, כולל טילים נגד ספינות; ומכוח קרקעי גדול (כ-10,000 לוחמים), שפעל ככוח גרילה, חמוש בטיילים אישיים מתקדמים נגד טנקים ונגד מטוסים. בנוסף לכך, חזבאללה הקים בדרום לבנון מערכים שבהם הוצב נשק נגד טנקים, נבנו בונקרים תת-קרקעיים והוכן מערך לוגיסטי ללחימה ממושכת. מערכים אלה היו בחלקם בתוך הכפרים השיעיים, או בשוליהם.¹⁰

הישיגי הארגון במלחמת לבנון השנייה, לצד השיח הביקורתי שהתפתח בישראל סביב הישגיה המוגבלים של המערכה נגד חזבאללה, הובילו את נצראללה¹¹ להציג

תפיסת הרתעה משוכללת יותר, שהבליטה את יכולתו של הארגון למזג צורות של לחימה סדירה-קונבנציונלית עם גרילה וטרור, לטשטש גבולות בין חזית לעורף ובין צבאי לאזרחי, ולאתגר בכך אף יותר את המענה הצבאי של ישראל: "אסטרטגיית ההתנגדות הפכה ממלחמת גרילה מסורתית לאסכולת לחימה חדשה, שאין דומה לה, כזו הנמצאת בין הצבא הסדיר למלחמת גרילה [...] הניצחון במלחמת יולי [וההישגים] לאחריה הפכו את ההתנגדות למתקדמת מאוד אל מול יכולותיו, לקראת המלחמה הבאה [...]"¹²

התייחסות ל"מערכה פתוחה": הרחבת הפעילות בחו"ל (2008)

חיסולו של עמאד מע'ניה בדמשק בפברואר 2008, פחות משנתיים לאחר מלחמת לבנון השנייה, אשר יוחס לישראל, היה נקודת מפנה לנצראללה, שבעקבותיה הכריז על חשבון דמים פתוח מול ישראל. נאומיו מאז העידו כי הוא רואה בזירה הבין-לאומית מרחב פעולה משמעותי להתרעת ישראל ולתגובות נקם בה, על מה שנתפס על ידיו כפעולות תוקפניות שלה נגד ארגונו או כפגיעה ב"ריבונות הלבנונית", שבראיתו חזבאללה אמון על שמירתה. הזירה הבין-לאומית הפכה לאחת האופציות של נצראללה לסמן לישראל כי מבחינתו היא "עברה את הגבול" ולאותות לה כי גם אם יש לחזבאללה מגבלות לפעול נגדה מלבנון או מסוריה, הארגון לא יירתע מלפגוע ביעדים שלה בחו"ל. הצגת עמדה זו התבססה כמובן על התקדים של מעשי הגמול שביצע הארגון בבואנוס איירס בשנים 1992 ו-1994.

ואכן, נצראללה הכריז בהלווייתו של עמאד מע'ניה (14 בפברואר 2008) כי ישראל "חצתה את הגבול" וכי מעתה מדובר ב"מערכה פתוחה" אתה, שבה "הארגון יגיב בכל מקום, בכל זמן ובכל צורה אותה יראה לנכון".¹³ מיד לאחר מכן, וברוח זו, החל מנגנון פיגועי חו"ל של חזבאללה במאמצים לממש את האיום. כבר באותה שנה בוצעה שורה של ניסיונות פיגוע מצד אנשיו, לעתים בשיתוף עם "כוח קודס" של "משמרות המהפכה" האיראניים – באזרביג'אן,¹⁴ בטורקיה ובמצרים.¹⁵ חזבאללה המשיך גם לאחר מכן לנסות ולהוציא לפועל פיגועים נגד יעדים ישראלים (ויהודיים) בחו"ל, כמו הפיגוע נגד רכב של דיפלומטים ישראלים בגשר אלנבי על הירדן.¹⁶

בשנת 2011, בנאום המסורתי לציון יום השנה למות מע'ניה, שב נצראללה והדגיש כי דמו של מע'ניה ימשיך לרדוף את ישראל וכי התגובה שטרם מומשה תבוא בזמן ובמקום המתאימים.¹⁷ כחודשיים לאחר מכן, במאי 2011, בוצע ניסיון התנקשות כושל בקונסול ישראל באיסטנבול, על ידי שלושה פעילי חזבאללה שנשלחו מביירות.¹⁸ גם בשנת 2012 עשה חזבאללה מספר ניסיונות פיגוע בזירה הבין-לאומית: בתאריך ה-8 בינואר פורסם כי בסופיה, בירת בולגריה, נחשף בבדיקה שגרתית מטען שהועמס על אוטובוס תיירים ישראליים בטורקיה.¹⁹ האירוע התרחש לאחר שב-5 בינואר 2012

פורסם בתקשורת הישראלית כי חזבאללה מתכוון לבצע פיגוע נגד יעדים תיירותיים ישראלים באירופה.²⁰ באותו חודש גם עצרה משטרת תאילנד לבנוני בעל אזרחות שבדית, שנחשד כקשור לחזבאללה, לאחר שהתקבל מידע על "איום מידי לפיגוע טרור" בשטח הבירה בנגקוק.²¹ בינואר 2012 גם סוכלה מתקפת טרור באזרביג'אן, שיעדה היה שגריר ישראל שם. הרמטכ"ל דאז, בני גנץ, ייחס את ניסיון הפיגוע לחזבאללה. צוין כי האירוע באזרביג'אן התרחש כשלושה שבועות לפני יום השנה לחיסולו של עמאד מע'ניה.²²

ב-18 ביולי 2012 הצליח חזבאללה במאמציו לממש את איומיו וניסיונותיו לנקום בישראל, כאשר פעיל הארגון פוצץ מטען חבלה באוטובוס של תיירים ישראלים בשדה התעופה בבורגס שבבולגריה. הפיגוע גרם למותם של חמישה ישראלים ושל נהג האוטובוס הבולגרי, ולפציעתם של 36 אזרחים ישראלים.²³ המערכה בחו"ל נמשכה בעקבות חיסולו של חסן אל-לקיס, ראש יחידת התקשורת והטכנולוגיה ואחראי האמל"ח המתקדם בחזבאללה, ב-4 בדצמבר 2013. חזבאללה הטיל את האחריות על ישראל, אף שעיתון כווייתי רמז כי אנשי חזבאללה עצמם עומדים מאחורי החיסול, לאחר שטענו כי אל-לקיס היה מרגל של המוסד הישראלי.²⁴ בהצהרותיו של נצראללה (ב-25 במאי וב-4 בנובמבר 2014) הוא נמנע מלהתייחס ישירות לאחראים למותו של אל-לקיס, ויחד עם זאת שב ואיים כי חזבאללה יגיב על כל תוקפנות בכל עת שיראה לנכון.²⁵ ב-30 בינואר 2015 התייחס נצראללה לחיסול בכיריו בקוניטרה, בהם ג'יהאד מע'ניה, אשר היה לדבריו פעולה צבאית לאור יום, זאת לעומת חיסולו של אל-לקיס מליל ה-3 בדצמבר 2013 אשר בגדר "פעולה ביטחונית מעורפלת".²⁶

חזבאללה המשיך לבצע ניסיונות פיגוע נגד ישראלים בחו"ל גם בשנת 2014. ב-15 באפריל אותה שנה נחשפה חוליית טרור פעילה של הארגון בתאילנד, שעסקה באיסוף מידע מודיעיני ותכננה לבצע פיגוע נגד תיירים ישראלים.²⁷ באוקטובר אותה שנה נעצר בפרו צעיר ממוצא לבנוני, שעל פי החשד הקים תא טרור של חזבאללה ותכנן לבצע פיגועים נגד אתרים יהודיים (בתי חב"ד ואתרים של הקהילה היהודית), מוקדי תיירות ישראלים ושגרירות ישראל בלימה.²⁸

התחקות אחר הפעילות המבצעית הענפה של חזבאללה בחו"ל בעשור השני של שנות האלפיים מעידה על כך, שעל אף קיומה של הרתעה ישראלית מול הארגון בזירה הצפונית (לבנון וסוריה), הדינמיקה האזורית והפנימית משפיעה פחות על ממד ההרתעה כלפי פעילותו בחו"ל. גם במהלך 2015 נשמעו מצד דוברי חזבאללה איומים לנהל "מערכה פתוחה" עם ישראל, קרי להמשיך לפעול בזירה הבין-לאומית כתגובה לפגיעות חריגות שלה בארגון, בעיקר בעקבות חיסולים של פעילי חזבאללה שיוחסו לישראל.²⁹

יצירת דימוי של שוויון אסטרטגי (2011 ואילך)

אם בעשור הראשון של שנות האלפיים התמקדה תפיסת ההרתעה של חזבאללה ביתרונות הטמונים במלחמת גרילה, לצד היכולות הצבאיות המתקדמות (בעיקר הבליסטיות) של הארגון, הרי שבעשור השני, ובעיקר מאז 2015, ניתן לזהות תפנית באיום ובשיח ההרתעה. השיח המיוצג בשנים האחרונות על ידי נצראללה חותר ליצור מצג לא רק של יכולות צבאיות מתקדמות כשל צבאות סדירים, אלא של כאלו המשתוות ליכולותיה הצבאיות של ישראל, או מצג לפיו חזבאללה מסוגל לפחות להשיב מידה כנגד מידה לפעולותיה התוקפניות. ניתן למצוא שני ביטויים מרכזיים לגישה זאת: הראשון הוא האיום של חזבאללה לכבוש שטחים ויישובים ישראלים במסגרת "התוכנית המבצעית לכיבוש הגליל" עליה הכריז נצראללה באירועי יום השנה השלישי לחיסולו של עמאד מע'ניה, ב-16 בפברואר 2011. נצראללה הנחה בדבריו את לוחמיו להיות מוכנים לכך, שאם ישראל תפתח במלחמה נגד חזבאללה, הם יכבשו את הגליל.³⁰ בשנים שלאחר מכן המשיך נצראללה לאיים כמה פעמים "לכבוש את הגליל", וחזבאללה אף פרסם סרטון המפרט את התוכנית המבצעית לכך.³¹ רכיב חדש זה במאזן ההרתעה חזבאללה-ישראל קשור במידה רבה למעורבותו של הארגון במלחמת האזרחים בסוריה. חזבאללה צבר ניסיון קרבי משמעותי בלחימה שם, שכלל את שיטות פעולתו, למד לכבוש שטחים, לטהר שטח בנוי ולהשתמש בטנקים ובארטילריה. זאת, לצד הצטיידותו בנשק מתקדם מתוצרת רוסית.

על השינוי בשיח ההרתעה של חזבאללה ניתן ללמוד גם מהשוואה בין ההתבטאויות של סגן מזכ"ל הארגון, שיח' נעים קאסם, בשנת 2005, ובין אלו של נצראללה בשנת 2015. ב-2005 אמר קאסם: "תפקיד ההתנגדות הוא לא בהכרח לכבוש שטח כלשהו מהאדמות המשוחררות, כפי שהיה במקרה של שחרור סוג'וד, ערמתא, ודבשה, שם הונף דגל חזבאללה. פעולה של ההתנגדות נחשבת למוצלחת כאשר היא פוגעת וגורמת לפגיעה, למוות או לפיצוץ של מוצבי הכובש, ולא בהכרח כזו שכובשת מוצב שלו".³² לעומת זאת, עשור לאחר מכן כבר טען נצראללה: "אין לכך תקדים שכוחות מתואמים של לוחמי ג'יהאד מההתנגדות נכנסים לעיר או משתלטים על אזור גיאוגרפי נרחב עם אמצעים צבאיים. הניסיון הזה לא היה קיים בעבר. עכשיו ההתנגדות הרוויחה את הניסיון הזה [...] ההתנגדות מוכנה עם אנשיה, קציניה ומשאביה להיכנס לגליל. ההתנגדות מוכנה להעביר את המערכה לשטחו של האויב, לא רק באמצעות רקטות, אלא גם באמצעות פעילות בשטח".³³

ביטוי שני לתפיסה של "מידה כנגד מידה" משתקף בנאומו של נצראללה מפברואר 2016, אשר זכה לכינוי "נאום האמוניה". בנאום זה עסק נצראללה במעין משוואה הרתעית בין יכולתו של חזבאללה להביא למותם של עשרות אלפי בני אדם באמצעות ירי של טילים מדויקים לעבר מכל האמוניה במפרץ חיפה ובין יכולתה של ישראל

להסב נזק כבד לד'אחיה (הפרבר הדרומי של ביירות) באמצעות חיל האוויר שלה, במסגרת מה שמכונה "דוקטרינת הד'אחיה". נצראללה אף אמד את היכולת החדשה של הארגון כשוות ערך ל"פצצת גרעין".³⁴

על אף הישאבותו של חזבאללה לזירה הסורית, נראה כי הדבר לא פגע בתפיסת "המערכה הפתוחה" שלו ובהמשך נכונותו לפעול נגד ישראל בזירה הבין-לאומית. כך, בעקבות חיסול ג'יהאד מע'ניה, בנו של עמאד, ב-18 בינואר 2015, יחד עם בכירים נוספים מחזבאללה ומכוח משמרות המהפכה האיראני, נשא נצראללה נאום (30 בינואר), בו ציין כי אין ספק שמדובר בהתנקשות וכי הראיות מצביעות על ישראל כאחראית לה. נצראללה חזר על כך שההתנגדות רשאית להגיב על התנקשות זאת בכל מקום ובכל דרך.³⁵

חיסולו של סמיר קונטאר ב-19 בדצמבר 2015, שיוחס גם הוא לישראל, הביא לתגובה רטורית שגרתית מצד נצראללה (27 בדצמבר 2015), לפיה חזבאללה נחוש להגיב על החיסול "בסמוך לגבול, בתוך ישראל ומחוצה לה [...]".³⁶ חיסול קונטאר הוזכר שוב בנאומו של נצראללה ב-3 בינואר 2016, בו איים שהתגובה עליו תגיע.³⁷ גם בנאום במלאת שמונה שנים לחיסול עמאד מע'ניה (16 בפברואר 2016) חזר נצראללה על כך שהמערכה עם ישראל "פתוחה" וכי הנקמה על מותם של המפקדים השונים של הארגון לא נשכחה, גם לא בשטח.³⁸ גישתו זו מצטרפת לדברים שאמר בראיון שהעניק לרשת "אל-מיאדין", כי חזבאללה אינו מחויב לשום עיקרון וכי יש לו זכות להגיב על התקפות ישראל בכל זמן, בכל מקום ובכל דרך או שיטה.³⁹

חיסולו בדמשק של מוסטפא בדר א-דין, גיסו של עמאד מע'ניה ומחליפו הפורמלי בתפקיד "שר הביטחון" של חזבאללה, ב-12 במאי 2016,⁴⁰ זכה לתגובות ראשוניות תוקפניות מצד מקורבי חזבאללה, אך אלו שככו עם חלוף הזמן. בנאום שנשא נצראללה עצמו ב-20 במאי 2016, בטקס האזכרה לבדר א-דין שהתקיים בביירות, הוא הצהיר כי חזבאללה לא רואה את ישראל כאחראית לחיסולו והבהיר ש"אנחנו לא מפחדים להאשים את ישראל כשצריך, [אך] אין שום הוכחה שישראל היא אחראית כאן". עוד התייחס נצראללה בנאומו לטענות כי חזבאללה לא האשים את ישראל בחיסול מחשש שהדבר יחייב אותו להגיב, ואמר כי הוא "מצר על כך שהישראלים לא אמרו את זה, אלא ערבים ולבנונים [...] כאשר יש לנו נתונים, אפילו תיאורטיים, שמעידים שישראל היא אחראית, אז אנחנו מאשימים אותה, כמו שקרה במקרה של עמאד מע'ניה". הוא הוסיף: "הזהרנו את הישראלים כי אם ידיהם המלוכלכות ירצחו את לוחמי הג'יהאד שלנו, אז תגובתנו תהיה קשה וישירה ומחוץ להר דב".⁴¹

הפעילות המתמשכת של חזבאללה נגד ישראל בזירה הבין-לאומית מעידה על כך שישראל, אזרחיה, נציגויותיה הרשמיות והאחרות, וכן יהודים ברחבי העולם, ממשיכים להיתפס על ידי הארגון כיעדים לגיטימיים לפגיעה. מהתבטאויותיו של

נצראללה עולה בעקביות כי חזבאללה לא יהסס לפגוע ביעדים אלה בשעת הצורך וכי בידיו הכלים הדרושים לממש איומים אלה. עם זאת, ראוי לציין כי חזבאללה פועל בזירה הבין-לאומית רק לאחר קבלת אישור מהמנהיג העליון של איראן, חמנאהי, כי עליו להיות מתואם עם איראן, שבמנגנוניה הוא אף מסתייע לעתים, וכי הוא מושפע מהאילוצים החלים עליה. גורם נוסף התורם לעתים לריסונו של הארגון בחו"ל היא ההכרזה של כמה מדינות, בהן ארצות הברית ומדינות אירופה, על חזבאללה כארגון טרור (לעתים תוך הגבלתה רק לזרוע הצבאית שלו). הכרזה זו גורמת לחזבאללה להיזהר שלא להיתפס כשידיו מגואלות בדם של פגועים.

סיכום ומשמעויות

מאמר זה בוחן את תפיסת ההרתעה של חזבאללה אל מול ישראל, כפי שהתפתחה בעשור האחרון, וזאת על בסיס נאומים והתבטאויות מרכזיות של מנהיג הארגון, חסן נצראללה. ניתוח השיח המיוצג על ידיו מעיד על שינוי אבולוציוני בתפיסת ההרתעה ובאבני היסוד שלה. שינוי זה משקף את הנסיבות הפנימיות והאזוריות במסגרתן פועל חזבאללה, וכן את תהליך הלמידה ובניין הכוח של הארגון בשנים האחרונות. עד תחילת שנות האלפיים התאפיין שיח ההרתעה של חזבאללה בהבלטת היתרונות הטמונים בלוחמת גרילה ובאוזלת ידה של ישראל להתמודד עם סוג איום זה. החל מ־2006, בעקבות ההישגים של חזבאללה במלחמת לבנון השנייה, הבליתו נאומי נצראללה את יכולתו של הארגון למזג צורת לחימה קונבנציונלית עם גרילה וטרור, והציגו מיוזג זה כתפיסת לחימה חדשה, המאתגרת עוד יותר את יכולות המענה של צבאות סדירים. מאז 2008, ולאור חיסולו של "רמטכ"ל" הארגון עמאד מע'ניה, עסק חלק ניכר משיח ההרתעה של נצראללה בפעילות חזבאללה נגד יעדים ישראליים ויהודיים בחו"ל, במה שהוא מכנה "המערכה הפתוחה". המאמצים לבצע תקיפות נגד ישראל דווקא בזירה הבין-לאומית נבעו לרוב מההרתעה שיוצרת ישראל כלפי הארגון בזירה האזורית, וכן משיקולים פנימיים, שעיקרם רצון להימנע מעימות נוסף ישיר עם ישראל.

נאומי נצראללה מהעשור השני של שנות האלפיים מבליטים את ניסיונו ליצור דימוי של שוויון אסטרטגי עם ישראל, כלומר להציג יכולות התקפיות משוכללות לא פחות מיכולותיה הצבאיות של ישראל, וזאת לצד המשך המאמצים ההתקפיים של הארגון בזירה הבין-לאומית. הסיבה לעיסוק של נצראללה בעיקרון של "מידה כנגד מידה" היא הפגיעה במאזן ההרתעה של הארגון מול ישראל בעקבות מעורבותו העמוקה בלחימה בסוריה, שהביאה להיעדר מאבק ישיר של חזבאללה בצה"ל. על רקע זה, נאומי נצראללה עוסקים, במידה רבה, דווקא ביתרונות האופרטיביים שחזבאללה מפיק מהלחימה בסוריה – יתרונות שמקנים לארגון יכולות התקפיות, כאמור משוכללות לא פחות מאלו

המשויכות לישראל. ואכן, ניסיונו המצטבר של חזבאללה ופיתוח יכולותיו הצבאיות מאז תחילת המלחמה בסוריה מעצימים את האיום הנשקף לישראל מצדו. זאת ועוד, אף שהעיסוק בישראל זוכה למקום מצומצם יותר יחסית בהתבטאויות נצראללה מאז מעורבותו של חזבאללה בלחימה בסוריה, הארגון ממשיך לראות גם במלחמת לבנון השנייה מקור ייחוס להצלחותיו ולהבלטת חולשתה של ישראל. אזכורה של מלחמה זאת ותוצאותיה ממשיך להיות רכיב מרכזי בתפיסת ההרתעה שלו.

נאומי נצראללה מעידים על הכרה בקיומה של הרתעה הדדית בין חזבאללה לישראל. כאמור, הארגון אינו מעוניין בסיבוב לחימה נוסף עם ישראל, ולמעשה חושש ממנו, וזאת לא רק בשל הנזקים שספג ב־2006, אלא גם לאור הכרתו בשיפור שחל ביכולת ההתקפית של צה"ל מאז מלחמת לבנון השנייה. הצלחת ההרתעה הישראלית נגד חזבאללה באה לידי ביטוי, בראש ובראשונה, בעמדתו כי אינו מעוניין לצאת למלחמה בנסיבות הנוכחיות, ומהדהדת חזר ושנה בשיח של נצראללה עצמו.

יחד עם זאת, וחרף קיומה של הרתעה בזירה הצפונית של ישראל, פעילותו של חזבאללה בחו"ל, ובכלל זה שיגור חוליות לביצוע פיגועי ראויה בדרום אמריקה ובדרום־מזרח אסיה, וכן מאמצי הארגון לנקום את חיסול מע'ניה, מוכיחים כי אין לישראל הרתעה אפקטיבית מול חזבאללה בזירה הבין־לאומית. הריסונים הפועלים על הארגון שם נובעים בעיקר מהנחיותיה של איראן או משיקולים ארגוניים פנימיים. ההתבטאויות של חזבאללה בדבר אי־רצונו לצאת למלחמה נגד ישראל, לצד המחיר הלא מבוטל בקורבנות אותו משלם הארגון בזירה הסורית, עלולים לקבע בקרב הציבור ומקבלי ההחלטות בישראל תחושה, לפיה ישנה סבירות גבוהה שהשקט בגבול לבנון יישמר לאורך זמן. לקחי העבר מלמדים כי הרתעה היא מושג נזיל וכי לעתים די בהסלמה נקודתית או בשינויים בסביבה האזורית או הפנים־לבנונית כדי ליצור הערכת מצב שונה אצל חזבאללה. מצוקותיו הפנימיות של הארגון, לצד חזונו האידיאולוגי והאסטרטגי לשמר את ממד ההתנגדות מול ישראל, עשויים להפוך את הקערה על פיה ולהצית עימות מחודש בין שני הצדדים. אפשרות זו דורשת בחינה מתמדת ותיקוף עתי של הערכות המצב הביטחוניות באשר לשקט הקיים בגזרה הצפונית של מדינת ישראל.

הערות

- 1 חסן נצראללה, **אל־מיאדין**, 15 בינואר 2015, <http://archive.almanar.com.lb/english/article.php?id=190782>, וכן נאום חסן נצראללה מ־16 בפברואר 2016, https://www.youtube.com/watch?v=ZN5BT5_Gd8I
- 2 שם.
- 3 נאום חסן נצראללה מ־16 בפברואר 2016.
- 4 שם.
- 5 שם.

- 6 זאת, בעיקר עקב הבנתם את קטלניותו של החימוש המונחה המדויק ואת השינוי שהוא יצר בשדה הקרב, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בדוקטרינות הצבאיות שהתפתחו בשנים אלו, ובמרכזן "המהפכה בעניינים צבאיים" (RMA).
- 7 Carmit Valensi and Itai Brun, "The Revolution in Military Affairs of the 'Other Side'" in *Contemporary Military Innovations – Between Anticipation and Adaptation*, eds. Dmitry (Dima) Adamsky and Kjell Inge Bjerga (London & New York: Routledge, 2012), pp. 107-129.
- 8 ראו נאום חסן נצראללה, **אל-מנאר**, 16 ביולי 2006, <https://www.youtube.com/watch?v=EjUyFhbeOzU>
- 9 חסן נצראללה, **אל-ספיר**, 17 במאי 2006.
- 10 Valensi and Brun, "The Revolution in Military Affairs", pp. 107-129.
- 11 ובעקבותיו גם חוקרים ואנשי צבא במערב, אשר המשיגו זאת כתיאוריית הלחימה ההיברידית. ראו למשל: Frank G. Hoffman, "Hybrid Warfare and Challenges", *Joint Force Quarterly*, issue 52, 1st quarter (2009), pp. 34-40, <https://goo.gl/UghxaW>.
- 12 חסן נצראללה, **אל-מנאר**, 14 בספטמבר 2008.
- 13 "Al-Sayyed Nasrallah's Speech on the Death of Imad al-Mughneyeh", *Axis of Logic*, March 14, 2008, http://axisoflogic.com/artman/publish/Article_26264.shtml
- 14 "כך סוכל הפיגוע בשגרירות ישראל באזרבייג'ן", *ynet*, 31 במאי 2009, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3723553,00.html>
- 15 "דיוקנו של חיזבאללה כארגון טרור", מסמך יסוד, מרכז המידע למודיעין וטרור על שם אלוף מאיר עמית, המרכז למורשת המודיעין, 28 בנובמבר 2012, <http://www.terrorism-info.org.il/he/article/20436>
- 16 דורון נחום, יונתן גונן ואלון בן דוד, "פיגוע נגד דיפלומטים ישראלים בירדן. אין נפגעים", *Nana10*, 14 בינואר 2010, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=692487>
- 17 "Speech Delivered by Hezbollah Secretary General Sayyed Hassan Nasrallah During a Ceremony Marking the Anniversary of the Martyr Leaders", *Saker Analytics, LLC*, February 20, 2011, goo.gl/3XNifU
- 18 אלון בן דוד, "דיווח: חיזבאללה ניסה להתנקש בקונסול ישראל באיסטנבול", *Nana10*, 18 ביולי 2011, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=815645>
- 19 אמיר בוחבוט, "הותר לפרסום: מטען חשוד נמצא על אוטובוס ישראלים בבולגריה", *וואלה*, 8 בינואר 2012, <http://news.walla.co.il/item/1892253>
- 20 "דיוקנו של חיזבאללה כארגון טרור", **המרכז למורשת המודיעין**.
- 21 שם.
- 22 דודי כהן, "המחבלים שינסו לפגוע בכם. 'יחידה 400' באיראן", *ynet*, 6 בספטמבר 2012, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4278015,00.html>
- 23 שם.
- 24 אסף גבור, "חיסולים, גיוס דל ומרגלים: הצרות של חיזבאללה", *אתר nrg*, 23 בינואר 2015, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/671/530.html>
- 25 ראו נאום חסן נצראללה, 25 במאי 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=e4XerlNLqQQ>
- 26 SyrianFreePress in Al-Quds, "Sayyed Nasrallah's Full Speech in Honor of the Quneitra Martyrs ~ (January 30, 2015)", *the real Syrian Free Press*, February 4, 2015, <https://syrianfreepress.wordpress.com/2015/02/04/report-41839/>
- 27 ברק רביד, "תאילנד: פעילי חיזבאללה שנעצרו הודו כי תכננו פיגוע נגד ישראלים בפסח", **הארץ**, 18 באפריל 2014, <http://www.haaretz.co.il/news/world/asia/1.2299728>
- 28 ברק רביד, "אורח לבנוני נעצר בפרו בחשד שהתכוון לבצע פיגוע מטעם ארגון חיזבאללה", **הארץ**, 30 באוקטובר 2014, <http://www.haaretz.co.il/news/world/premium-1.2472682>

- 29 כך, למשל, עולה מנאום של חסן נצראללה מ־30 בינואר 2015, אותו נשא בעקבות חיסולו של ג'יהאד מוע'ניה. ראו: גבור, "חיסולים, גיוס דל ומרגלים: הצרות של חיזבאללה".
- 30 ראו נאום חסן נצראללה מ־16 בפברואר 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=fkEdgrK5AdM>.
- 31 ראו נאום חסן נצראללה, **אל-מנאר**, 15 בינואר 2015, <http://english.almanar.com.lb/adetails.php?eid=190782&cid=23&fromval=1>
- 32 Naim Qassem, *Hizbullah: the Story from Within* (London: Saqi Books, 2010).
- 33 ראו חסן נצראללה בראיון לרשת **אל-מיאדין**, 15 בינואר 2015.
- 34 ראו נאום חסן נצראללה מ־16 בפברואר 2016, https://www.youtube.com/watch?v=ZN5BT5_Gd8I.
- 35 "נצראללה על החיסול בסוריה: התנקשות ישראלית לאור יום", וואלה, 31 בינואר 2015, <http://news.walla.co.il/item/2824881>
- 36 Sayyed Hasan Nasrallah, "Retaliation for Kuntar Inevitable Whatever are the Consequences", *Al-Manar*, December 27, 2015; רועי קייס, יואב זיתון וליעד אוסמן, "חיזבאללה: סמיר קונטאר, רוצח משפחת הרן, חוסל בתקיפה ישראלית בדמשק", *ynet*, 21 בדצמבר 2015, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4741487,00.html>
- 37 רועי קייס, "המשבר מחריף: סעודיה ניתקה את יחסיה עם איראן", *ynet*, 4 בינואר 2016, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4747957,00.html>; "S. Nasrallah: Al Saud Dynasty Imposed Itself on Arabian Peninsula via Massacres", *Al-Manar*, January 1, 2016, <http://archive.almanar.com.lb/english/article.php?id=247938>
- 38 ראו נאום חסן נצראללה מ־16 בפברואר 2016, https://www.youtube.com/watch?v=ZN5BT5_Gd8I.
- 39 חסן נצראללה בראיון לרשת **אל-מיאדין**, 15 בינואר 2015.
- 40 רועי קייס, "דיווח בלבנון: טיל מונחה מתקדם חיסל את בדר א־דין", *ynet*, 14 במאי 2016, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4802782,00.html>
- 41 Haider Moqawama, "Sayyed Nasrallah: Zulfikar's Blood will Keep Us Stronger in Syria. Full Speech Transcript in English" *Martial Arts Archer* from: *Al-Manar*, May 21, 2016. <http://www.martialartsarcher.com/2016/05/sayyed-nasrallah-zulfikars-blood-will.html>; רועי קייס, "נצראללה: ישראל לא חיסלה את בדר א־דין, נגביר נוכחות בסוריה", *ynet*, 20 במאי 2015, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4805714,00.html>